

7–10 YOSHLI BOLALAR PSIXOLOGIK XUSUSIYATLARI VA ULARNI TA'LIM JARAYONIDA HISOBGA OLISH

Nosirova Zulfizar Ismatulla qizi

Toshkent Kimyo Xalqaro Universiteti

Boshlang'ich ta'lim yo'nalishi 4-kurs talabasi

Annotatsiya: Ushbu maqolada 7–10 yosh oralig'idagi bolalarning psixologik rivojlanish bosqichlari, emotsional, aqliy va ijtimoiy o'ziga xosliklari hamda bu xususiyatlarning ta'lim jarayoniga ta'siri yoritilgan. Mazkur yosh davrida bolalarda idrok, tafakkur, diqqat, xotira, ijtimoiy munosabatlar kabi psixik funksiyalarda sifatli o'zgarishlar yuz beradi. Maqolada shuningdek, boshlang'ich ta'limda bolalarning yosh xususiyatlarini hisobga olgan holda dars tashkil etish, ularning individual yondashuvlarga ehtiyoji, o'quv motivatsiyasi va ijtimoiylashuv darajasi tahlil qilinadi. Tadqiqotda psixologik yondashuvlar asosida tavsiyalar berilgan va amaliy jihatlar yoritilgan.

Kalit so'zlar: 7–10 yoshli bola, psixologik rivojlanish, boshlang'ich ta'lim, emotsional xususiyatlar, aqliy faoliyat, o'quv motivatsiyasi, diqqat va xotira, o'qituvchi-o'quvchi munosabatlari, individual yondashuv, psixopedagogik muhit

Ta'lim jarayonida o'quvchilarning yosh va individual xususiyatlarini inobatga olish — ta'lim samaradorligini oshirishda muhim omillardandir. Ayniqsa, 7–10 yosh oralig'idagi davr — bolaning maktabga kirish davri bo'lib, bu bosqichda ularning psixologik rivojlanishi jadallashadi, yangi ijtimoiy muhitga moslashuv boshlanadi. Bu yoshda bola o'yin faoliyatidan o'quv faoliyatiga o'tadi, tafakkur, nutq, diqqat, xotira va emotsional barqarorlikda muhim o'zgarishlar yuz beradi. Shuning uchun boshlang'ich ta'lim bosqichida bolalarning psixik o'sish darajasi, shaxsiy ehtiyojlari va motivatsiyasi o'qituvchi tomonidan chuqur o'rganilishi va hisobga olinishi zarur.

Ushbu maqolada aynan 7–10 yoshli bolalarning psixologik xususiyatlari, ularning rivojlanish bosqichlari, emotsional va kognitiv funksiyalarining shakllanishi, shuningdek, ta'limda bu jihatlarga mos pedagogik yondashuvlar muhimligi ilmiy asosda yoritiladi. Maqola amaliy tavsiyalarga boy bo'lib, boshlang'ich sinf o'qituvchilari va pedagog-psixologlar uchun foydali manba vazifasini o'taydi.

7–10 yosh oralig'i bolalikning eng muhim bosqichlaridan biri hisoblanadi. Bu davr bolalarning maktab hayotiga moslashuvi, ijtimoiy-emosional rivojlanishi, o'quv faoliyatining shakllanishi va shaxsiy xususiyatlarning boshlang'ich ko'rinishda namoyon bo'lishi bilan ajralib turadi. Shu sababli, o'qituvchi va ta'lim tizimi vakillari bolalarning psixologik rivojlanishini chuqur anglab, ularning yoshga xos xususiyatlarini ta'lim jarayonida hisobga olishi ta'lim samaradorligi va shaxsiy yondashuvning muvaffaqiyati uchun muhim hisoblanadi.

Bu yoshdagi bolalarda tafakkur asta-sekin obrazli shakldan mantiqiy tahliliy fikrlashga o'tadi. Ular sabab-oqibat munosabatlarini tushunishni boshlaydi, ammo hali ham ko'p hollarda voqealarni hissiyot orqali qabul qiladilar. Shu bois, ta'lim jarayonida obrazli va ko'rgazmali materiallardan, hayotga yaqin misollardan, qiziqarli topshiriqlardan foydalanish o'quvchilarning materialni chuqurroq anglashiga yordam beradi.

7–10 yoshli bolalarning psixik jarayonlari — diqqat, xotira, tafakkur, idrok va tasavvur faol rivojlanadi. Diqqat beqaror va qisqa muddatli bo'lishi mumkin, shuning uchun dars jarayoni dinamik va turlicha faoliyat turlari bilan boyitilgan bo'lishi kerak. O'qituvchi darsda bolalarning e'tiborini jalb qilish, ularni qiziqtirish, turli o'yinli, mantiqiy, didaktik mashqlar orqali faollashtirish orqali ularning diqqatining barqarorligini oshiradi.

Xotira esa bu davrda asosan mexanik bo'lib, bolalar ko'proq yodlash orqali o'rganadilar. Shuning uchun yangi bilimlar mustahkam o'rganilishi uchun takrorlash, amaliy mashqlar, rasm, jadval, sxema va boshqa ko'rgazmali vositalardan foydalanish katta samara beradi. Shu bilan birga, bosqichma-bosqich mantiqiy xotira va assotsiativ o'rganishni shakllantirish maqsadga muvofiqdir.

Bu yoshdagi o'quvchilarda o'quv faoliyati hali to'liq shakllanmagan bo'lib, ularni mustaqil o'rganishga emas, balki o'qituvchi tomonidan boshqariladigan jarayonga ko'proq moyillik kuzatiladi. O'qituvchi bu jarayonda faqat bilim beruvchi emas, balki ruhlantiruvchi, faoliyatga jalb qiluvchi va yo'naltiruvchi bo'lishi lozim. Bolalar hali mustaqil ravishda dars maqsadini anglashda qiynaladilar, shuning uchun darsning boshlanishida maqsadni aniq va sodda qilib tushuntirish kerak.

7–10 yoshli bolalarda emotsional barqarorlik hali to'liq shakllanmagan. Ular o'z his-tuyg'ularini har doim nazorat qila olmaydilar, darsdagi muvaffaqiyatsizlikni og'ir qabul qiladilar. Bu esa o'qituvchidan bolalarning hissiy holatiga e'tiborli bo'lishni, ularni maqtash, rag'batlantirish, ijobiy muhit yaratish orqali dars jarayonida qo'llab-quvvatlashni talab etadi. O'quvchilarda o'ziga nisbatan ishonch, muvaffaqiyatga intilish, xatodan qo'rqmaslik hissini shakllantirish aynan shu yoshda boshlanadi.

Ijtimoiy rivojlanish nuqtayi nazaridan, bu yoshda bolalar o'z tengdoshlari bilan muloqot qilishga, guruh bo'lib ishlashga, o'z o'rnini topishga intiladilar. Shu sababli jamoaviy ishlarga asoslangan metodlar — guruhlarda ishlash, juftlikda muhokama qilish, bir-birini tinglash, fikr bildirish, rolli o'yinlar, interaktiv usullar ta'lim jarayonining samaradorligini oshiradi. O'quvchilarni bir-birining fikrini hurmat qilishga, navbat kutishga, hamkorlikda ishlashga o'rgatish ham shu yoshda shakllanadi.

Shaxsiy o'ziga xosliklar ham bu yoshda faol rivojlanadi. Har bir bolaning o'ziga xos qiziqishi, o'rganish uslubi, hissiy ehtiyojlari mavjud. O'qituvchi bu xususiyatlarni bilib, individual yondashuv asosida har bir o'quvchi bilan alohida ishlashi lozim. Kimdir ko'proq eshitib o'rganadi, kimdir ko'rib, kimdir esa harakat orqali. Shuning uchun dars jarayoni turli sezgi va idrok kanallarini jalb etgan holda tashkil etilishi kerak.

Ayni paytda, o'qituvchilar va ota-onalar bolalarning psixologik o'zgarishlarini to'g'ri tushunishlari, ularning noto'g'ri xatti-harakatlariga shoshilinch tanbeh bermasdan, sababini izlashlari kerak. Bolaning o'zini ifoda etishida qiynalishi, darsdagi sustkashlik,

muloqotdan chetlashish psixologik muammolarning belgisi bo'lishi mumkin. Bunday hollarda pedagog-psixolog bilan hamkorlikda yondashuv zarur bo'ladi.

Bu yoshdagi bolalar juda sezgir, mehrga, e'tiborga, tan olishga juda muhtoj bo'ladilar. O'qituvchining so'zlari, ohangi, muomalasi bolada chuqur hissiy iz qoldirishi mumkin. Shu sababli, bolalar bilan muloqotda har doim muloyimlik, sabr, iliqlik, hurmat va e'tibor bo'lishi zarur. Har bir bola o'zini qadrlanishini, eshitilishini, tushunilishini his qilganida, u faolroq va muvaffaqiyatliroq bo'ladi.

Shunday qilib, 7–10 yosh oralig'idagi bolalar bilan ishlovchi pedagoglar ularning psixik, emotsional, ijtimoiy va shaxsiy rivojlanish bosqichlarini chuqur bilishi, darsni ana shu xususiyatlarga mos holda tashkil etishi kerak. Bu nafaqat ta'lim sifati, balki bola shaxsining to'laqonli shakllanishi uchun muhim omildir.

7–10 yosh oralig'idagi bolalar psixologik rivojlanishning muhim bosqichini bosib o'tadilar. Bu davrda ularning tafakkuri, xotirasi, diqqati, emotsional va ijtimoiy munosabatlari faol shakllanadi. Ta'lim jarayonida ushbu yoshga xos xususiyatlarni chuqur tushunish va hisobga olish o'quvchilarning individual imkoniyatlarini to'g'ri yo'naltirishda, ularning o'quv motivatsiyasini oshirishda, sog'lom psixologik muhit yaratishda muhim rol o'ynaydi. O'qituvchi har bir bolaning hissiy holati, o'rganish uslubi, ijtimoiy ehtiyoji va rivojlanish darajasini inobatga olgan holda pedagogik yondashuvni moslashtirishi lozim. Psixologik jihatdan moslashtirilgan ta'lim modeli bolalarda ishonch, o'zini qadrlash, muvaffaqiyatga intilish va ijtimoiylashuvni samarali shakllantiradi. Shunday ekan, boshlang'ich ta'lim bosqichida bolalar psixologiyasiga oid bilimlar har bir pedagogning kundalik faoliyatida asosiy omil bo'lishi zarur.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. O'zbekiston Respublikasi "Ta'lim to'g'risida"gi Qonuni. – Toshkent, 2020.
2. Shodiyeva M. "Bola psixologiyasi". – Toshkent: O'qituvchi, 2021.
3. Azizxo'jayeva N.N. "Pedagogik texnologiyalar va pedagogik mahorat". – Toshkent: Yangi asr avlodi, 2020.
4. Vygotskiy L.S. "Bola psixikasining rivojlanishi". – Moskva: Pedagogika, 2019.
5. Bahromova D. "Boshlang'ich ta'limda individual yondashuvlar". – "Ta'lim va innovatsiya" jurnali, 2022, №3.
6. Raximova G. "Yosh psixologiyasi asoslari". – Toshkent: Fan va texnologiya, 2021.
7. <https://ziyonet.uz> – O'zbekiston ta'lim portali
8. <https://pedagog.uz> – O'qituvchilar uchun psixologik-ma'lumotlar bazasi
9. <https://edu.uz> – O'zbekiston Respublikasi Xalq ta'limi vazirligi rasmiysi
10. UNESCO. "Child development and learning: Global framework". – Paris, 2020.